

Chrématonyma – handout 7

Požadavky ke kolokviu aktualizované:

- 1) Uveďte 5 chrématonym stejného nebo podobného tematického okruhu a a) podejte jejich výklad, b) určete jejich funkce v komunikaci a c) jejich vztahový model.
- 2) Uveďte chrématonymum vzniklé pouhou onymizací a) z antroponyma, b) toponyma, c) chrématonyma.
- 3) Uveďte antroponymum vzniklé z chrématonyma, toponymum vzniklé z chrématonyma, onymizací.
- 4) Prověřuje se znalost chrématonomastiky v rozsahu učebních materiálů: např. Rozdělení onomastiky, Klasifikace podle vztahových modelů, Chrématonymum – rozdělení, Literární onomastika se zaměřením na chrématonyma atd.

11 Jména hospod

11.1 Starší názvy

Materiál: Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku

(korpus 220 000 jmen)

Apelativní základy:

krčma – slovanského původu souvisí s *kbrčiti* 'klučit, mýtit', tedy 'stavba na vyklučném místě', 'místo, kde se obchodovalo, proto měly skladištní funkci: *Krčma na růžku* (Brno)

pivnice - 'podnik čepující hlavně pivo', odvozeno od *pivo*, pův. 'co slouží k pití'. *Pivnice U Čápa* (Brno)

hospoda, hostinec – *Horní hospoda*

Starší názvy německého původu

šenk – ve stč. 'číšník u dvora, vyšší dvorní hodnostář mající dozor nad nápoji', odtud 'výčep, nálevna' (něm. Schenke 'hospůdka, krčma').

Na šenku (Bohdíkov, SU)

pajzl – hospoda nejhoršího druhu. Z rak.-něm. *Bais(e)l*, což je demin. k jidiš *bajis* 'dům'. *Bajzel* (Bohumín)

Starší názvy latinského původu

arenda - 'roční nájemné, např. z krčmy', z toho slez. *harenda* 'krčma'

Ze středolat. *arrenda* od *arrendare* 'pronajímatí'

Harenda U Barborky (Ostrava)

11.2 Typologie

Převažují názvy víceslovné, zvl. dvouslovné, časté i předložky

Habalova hospoda, Na špici

Motivační podněty

Poloha (VM A) - *Dolina, U hasičárny, Vrchní hospoda, Na devadesátce* – podle názvu polní trati *Devadesátka* (rozloha 90 hektarů rozdělených do 12 dílů, na jednom z nich hospoda stojí), *U třech hrušek* (stávaly tam 3 hrušky), *Na růžku*; podle domovního znamení – *U Modrého lva* (Brno, byl postaven r. 1243, fungoval do 1934)

Přímé pojmenování objektu (VM B) – *Baizel, Nová hospoda*

Podle vzhledu (VM C) – *Zelená hospoda, Nová hospoda*

Podle snahy přilákat zákazníky (VM C) – *Eden, Veselka, Zavadilka* (Budětsko, PV, dnes místní část na místě, kde dříve stávala formanská hospoda při Trstěnické obchodní stezce z Prahy do Vídně), *Kratochvilka*

Názvy metaforické a metonymické (VM C) – **hostince se špatnou pověstí** – *Džungle, Veselka* (bývalo tu veselo kvůli dámské společnosti), **názvy strašidelné** – *Čertovec, Do pekla* (pojmenováno podle vzhledu, šlo o nízký výčep v temné uličce)

Podle měst a zemí – na základě různých událostí: *Amerika* (podle špatné pověsti, bylo tam hlučno), podobně *Bosna, Habeš*.

Podle majitele/provozovatele (VM D) – velmi časté: *Padowetz* (Brno),

typ *Bergerovka/Bergeruvka* hlavně Slezsko, *Krobotova hospoda* (jméno se může měnit se změnou majitele) – po r. 1945 *U partyzána* (v národní správě měl hospodu bývalý „partyzán“), *U Robinzona* (podle přezdívky majitele, který byl zarostlý jako Robinson), *U Justyny* (podle dcery hostinského).

Po r. 1989 se prosazuje tendence pojmenovávat starobylé hospody označeními *restaurace, resturant, bar* a v tomto duchu je upravovat. Ale bylo to jednotvárné a anonymní, zatímco starobylé názvy měly svou specifikou, sugerují solidnost, pohodu, rodinnou tradici. Stálí zákazníci (štamgasti) zde mají své místo, svou židli, někdy i vlastní půllitr (krýgl). Např. v hospodě *U Pinkasů* má svůj půllitr oštěpačka *Barbora Špotáková*.

11.3 Aplikace vztahových modelů u názvů restaurací

P. Mitter, *Acta onomastica XLIV*, 2003 48n.

Názvy restaurací především v okrese Ústí n. Labem

Současná chrématonymie – *Zlaté stránky Severní Čechy*, 2001-2002

Vztahové modely

VM A, B, C, D

VM A – lokalizace restaurace (hlavní člen VM)

Nejčastěji pomocí předložky a apelativa, apelativum *restaurace* apod. je/není součástí jména:
Na růžku, Restaurace Na růžku, Restaurace U kapličky

Transonymizace toponymum > chrématonymum: *Restaurace Hvězda* (H. – urbanonymum, oficiální pojmenování křižovatky, z níž paprskovitě vybíhá 6 ulic); *Restaurace Na luhách* (z PJ).
Název zařízení + předložka + apelativum/antroponymum: *Restaurace U Rychtáře, Restaurace U Becků*). Ne vždy patří slova jako restaurace přímo do jména.

Podle domovních znamení – *Restaurace U Jelena, Restaurant U Jelena* (apel. r. odlišuje dva různé, ale podobně motivované objekty), *U tří koček*

Ostatní: *Doma, Na konečné*.

VM B – přímé označení objektu: přechodný pás - viz příklady výše. *Restaurace Chaloupka, Restaurant Orion*.

VM C – popis, charakteristika objektu

Restaurace Dřevák (v interiéru převládá dřevo), *Top Club, Vietnamský restaurant Hanoi*

VM D – posesivita a jiný vztah k osobě – méně časté

Restaurace Mrkvička Tomáš

Restaurace U lípy – Žáček Vlastmil (?)

12 Názvy železničních stanic

Nachází se na pomezí chrématonymie a toponymie (podobně hostince)

Mitter – spíše chrématonymum x Dvořáková toponymum

(v závazné onomastické terminologii jsou jména jednotlivých domů řazena mezi oikonyma)

Toponyma jsou pevně fixována v krajině x přemístění brněnského nádraží ???

Chrématonymie vs. toponymie

VJ místní: VJ lidských sídlišť a jejich částí, tj. obydlených míst, a to jak pustých, tak zaniklých (velkoměsta, města, vesnice, jejich části – čtvrtě, předměstí, náměstí, ulice, jednotlivé stavby i místnosti v těchto stavbách), místních částí ležících odděleně od vlastního sídliště (samoty, hospodářské dvory, pily, mlýny, myslivny, hájovny, cihelny, hrady, zámky, turistické chaty; hostince, lékárny, kostely apod.).

12.1 Brněnské hlavní nádraží a jeho název

Dvořáková, Žaneta: *Linguistica Brunensia* 67, 2019, s. 39-47

O odsunu nádraží do míst nákladového dolního nádraží bylo rozhodnuto v r. 2018.

Hledá se jeho název – uspořádání ankety

2 kola hlasování – akce byla velmi sledovaná, medializovaná a kritizovaná

Výsledky ankety

Celkem 3 329 návrhů, z toho 1501 unikátních, 1 257 názvů duplicitních, 571 bylo vyřazeno, protože porušovalo pravidla soutěže.

Návrhy neměly obsahovat vulgarismy, měly respektovat zásady pro pojmenování ulic a veřejných prostranství, neměly obsahovat jména živých osobností (*nádraží Bolka Polívky, nádraží Karla Gotta - 2018*).

Poslední návrh dorazil v pátek 31. 8. 2018: *Janáčková partitura*.

Motivační okruhy – honorifikace

Honorifikace – pojmenování po známých osobnostech (především známí brněnští rodáci a obyvatelé)

J.G. Mendel, L. Janáček, bavič Franta Kocourek; některá jména se už v brněnské urbanonymii objevují (ulice – *Skácelova, Joštova, Těsnohlídkova, Mahenovo divadlo, Mendelova univerzita, JAMU*).

Návrhy vážné typu *Hlavní nádraží Jošta Moravského* x recese *Stáj markraběte Jošta, Joštova díra*.

Význačné osobnosti přímo s Brnem nespojené: *Nádraží Karla IV., Nádraží Karla Kryla...* (Přemysl Otakar II, J. A. Komenský, Karel I. Habsburský...).

Osobnosti spojené s bývalým režimem – *Nádraží Klementa Gottwalda, Nádraží bratří Mašinů, Nádraží M. Horákové*.

Znamé zahraniční osobnosti – *Nádraží Johna Lennona*.

Fiktivní postavy – *nádraží Járy Cimrmana, Nádraží medvídka Pú, Nádraží strýca Hujera*.

Prostorová lokalizace

Lokalizace v rámci většího celku: *Brno – Jižní Morava*, ale i *Nádraží Moravia, Moravské nádraží* – neplní zákl. onymické f.

Lokalizace v rámci města: *Svratecké nádraží, Jižní nádraží, Hlavní nádraží pod Petrovem*.

Důležitost v dopravní infrastruktuře – *Brněnská tepna, Brněnský uzel*.

Ve vztahu k jinému objektu: *Brno – nové nádraží, Novas, Brno hlavnější nádraží*.

- *Vzdálenost od centra: Brno – centrum je jinde, Daleko do centra, Nádraží Brno Excentrum, Brno odsunutá nádraží, Brno – Okraj, Brno – Periferie, metaf. Brno – Kopřivy, Brno – Strniště, Na konci světa.*
- **Kuriozita:** *zeměpisné souřadnice dnešního Hlavního nádraží:*
- *49°11'26,09" s. š., 16°36'46,09" v. d.*
- **Lokalizace kulturní, jazyková, společenská**

Odkaz na brněnské reálie: *Brněnský drak* (mnohokrát využit), *Nádraží Špilberk Brno*, *Brno – veletržní město*, *Nádraží Brno Velká cena*, *Nádraží na provázku*, *Starobrna*, *Brno – Království Komety*, *Brno Hlavní nádraží město hokeje*. **Často z chrématonym!**

Brněnská plotna, hantec: *Brno – Štatl*, *Rola Brno*, *Brno*, *Betálná rola*, podobně *Hlavas Brno*, *Brněnské hlavas*.

Nářeční větná pojmenování: *Suvbrně*, *Su doma*, *Tož tu nás máte*.

Humor

Kritika města – *Brno – Kocourkov*. *Nevystupovat-Brno*, *Zbytečně složitý nájezd na D1*.

Posměch, domnělá bezvýznamnost Brna (proti Praze, Vídní...): *Metro D*, *Bezmetrov*, *Hlavní Výhybka před Vídní*, *Praha – brněnské předměstí*, *Nádraží Praha-Dálný Východ*, *Bratislava-západ*, *Vídeň-sever*.

Jazyková komika: *Brno – mejn trejn stejšn*, *Štatl station*.

S poukazem na absurdnost akce. Nádraží zatím neexistuje, není jasné, jak bude vypadat.

Fiktivní nádraží, *Godotovo nádraží*, *Nádraží, které neexistuje*, *Nádraží nikde*, *Nádraží Absurdno*, *Panoptikum města Brna*, *Zbytečné nádraží*, *Tunel na peníze*, *Nádraží za všechny prachy*, *Nechtěné nádraží*.

12.2 Top 10 (hlasování 6 428 lidí)

- *Brno-Šalingrad* (837 hlasů)
- *Brno – Hlavní nádraží* (698)
- *Nádraží Járy Cimrmanna* (166)
- *Vídeň-sever* (61)
- *Brněnské Nádraží Franty Kocourka* (49)
- *Praha-venkov* (35); *Brno – Nádr McNádrface* (6);
- *Nádraží A. B. Svojsíka* (5); *Šalingrad-Brno* (2);
- *Ždanovo nádraží* (0)

Nejkratší a nejdelší jméno

- *NáBr*
- *ŽEBRADLO – železniční brněnská akceptovaná dopravní lokalita*

Anketa byla vnímána spíše jako recese nebo vtip. Hlavní rozhodnutí je v kompetenci Správy železniční dopravní cesty, konečné znění potvrzuje Drážní úřad.

Z hlediska onomastiky však jde o svědectví o spontánním tvoření chrématonym – toponym.

•

•

•

•